

УДК 368

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ І ФРАНШИЗА: ЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ

FINANCIAL STABILITY OF THE INSURANCE COMPANY AND FRANCHISE: COMMUNICATION CONCEPTS

Наталія Володимирівна ТКАЧЕНКО

д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів Черкаського інституту банківської справи

УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: tkachenko_n@list.ru

Ірина Андріївна МОРОЗ

студентка магістратури 6-го курсу фінансово-кредитного факультету Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Natalia V. TKACHENKO

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Finances of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the NBU (Kyiv)

Irina A. MOROZ

graduate student of the 6th year of The Financial and Credit Department of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the NBU (Kyiv)

Анотація. У статті визначено сутність дефініції «фінансова стійкість страхової компанії» та обґрунтовано зв'язок із поняттям франшиза. В графічному поданні доведено залежність величини страхового відшкодування від розміру збитку за встановлення різних франшиз.

Summary. The article explains the purpose of the definition of «financial stability of the insurance company» and reasonably in touch with a franchise concept. the dependence of the size of the insurance loss for the establishment of different franchises is shown in the graphical representation.

Ключові слова: *страхова компанія, фінансова стійкість, платоспроможність, франшиза, збиток, страхове відшкодування.*

Keywords: *insurance company, financial stability, solvency, franchise, loss, insurance compensation.*

Постановка проблеми. Фінансова стійкість – це одна з найважливіших характеристик поведінки будь-якої організації в ситуації зовнішніх і внутрішніх змін. Стійкість страхових компаній є не лише важливою передумовою їх виживання в сучасних умовах, але й запорукою успішної реалізації їх місії та стратегічних цілей діяльності. Попри це, до сьогодні немає чіткого визначення поняття «фінансова стійкість страховика».

Визначальним завданням державної політики в галузі страхування на сьогодні є підвищення ролі страхування в економіці країни та забезпечення умов для його ефективного розвитку, оскільки надійний страховий захист виступає фактором соціальної та економічної безпеки держави. Водночас, специфіка функціонування страхової системи обу-

мовлює потребу в актуалізації питань забезпечення фінансової стійкості страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи фінансової діяльності та аналізу страхових компаній досліджували у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід відзначити роботи українських науковців В. Базилевича, О. Гаманкової, А. Єрмошенка, Н. Добош, С. Осадця, В. Приймак, праці російських дослідників Є. Бочкарьова, Н. Грищенко, М. Жигас, А. Кудрявцева, С. Луконіна, Г. Міннулліної, А. Палкіна, В. Сухова, Ю. Троніна та інших.

Відаючи належне працям зазначених дослідників, зауважимо, що теоретичні основи поняття «фінансової стійкості страхових компаній» досліджені недостатньо. До того ж практично не є ви-

вченим зв'язок фінансової стійкості страховика із величиною франшизи. Все це робить дослідження теоретичних основ фінансової стійкості страхових компаній в поєднанні із франшизою актуальним науковим завданням.

Метою статті є визначення сутності поняття «фінансова стійкість страхових компаній», виходячи з критичного аналізу існуючих у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі підходів до її трактування та доведення зв'язку із дефініцією «франшиза».

Обґрунтування отриманих наукових результатів. На основі аналізу напрацювань сучасних науковців, можна виокремити три групи укрупнених поглядів щодо визначення сутності дефініції «фінансова стійкість страховика»:

1) перша група науковців висвітлює «фінансову стійкість» як фінансовий показник діяльності страхової компанії (платоспроможність, рентабельність, ліквідність). Зокрема В. Дадьков визначає її як «платоспроможність страхової організації в часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними і залученими коштами» [5, с. 42]. Дещо схоже інтерпретують сутність фінансової стійкості такі автори: Г. Міннулліна [11, с. 19], С. Луконін [10, с. 28], Н. Грищенко [4, с. 240]. Цікавим є погляд А. Кудрявцева, який стверджує що, «фінансова стійкість – це забезпечення такої структури доходності та ліквідності вкладень, яка мінімізує технічний ризик страхування» [9, с. 27];

2) друга група науковців, до яких належать Н. Ріпницька, Н. Добош та інші, визначають фінансову стійкість як певний стан фінансових ресурсів страховика. Наприклад, Н. Рапницька визначає фінансову стійкість страхової компанії як такий стан (кількість і якість) її фінансових ресурсів, який забезпечує виконання прийнятих страхових зобов'язань, тобто платоспроможність в умовах несприятливих факторів і змін економічної кон'юнктури [14, с. 69]. Н. Добош стверджує, що фінансова стійкість страховика – це економічна категорія, що характеризує такий стан його фінансових ресурсів, їхнього розподілу й використання, за якого страхова компанія є платоспроможною і здатною своєчасно й у повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками в умовах негативного впливу зовнішніх чинників, спричинених зміною параметрів середовища, в якому вона перебуває, і/або внутрішніх чинників, викликаних реалізацією одного або низки ризиків страховик [6, с. 208];

3) третя група науковців, М. Жигас, Н. Грищенко, С. Луконін, А. Палкін, В. Приймак, В. Сухов, Ю. Тронін, наголошують що, фінансова стійкість страховика – це здатність виконувати прийняті зобов'язання за договорами страхування та пере-страхування при впливі несприятливих факторів і

зміні економічної кон'юнктури. Так, А. Палкін пропонує дещо розширене визначення категорії, він акцентує увагу не лише на виконанні зобов'язань за договорами страхування та перестрахування, а й на виконанні фінансових зобов'язань перед «працівниками і власниками організації» [12, с. 45].

Кожна з наведених думок, звичайно, є цікавою і має право на існування, але в процесі дослідження було виявлено низку протиріч.

Стосовно першої групи науковців, то на нашу думку, коли вивчаються показники ліквідності, платоспроможності, мається на увазі, що підприємство знаходиться в стійкому середовищі; всі інші параметри також відомі та стабільні. Проте страховик бере зобов'язання на майбутнє, керуючись минулим досвідом. Більш того, страховик бере на себе зобов'язання, виконання яких повинно відбутися або через досить великий проміжок часу, або термін і розмір яких невідомі і які визначаються за допомогою теорії ймовірності (ризикове страхування).

Друга група дослідників визначає поняття «фінансова стійкість» через певний стан фінансових ресурсів страховика. Такий підхід є, на нашу думку, дещо обмеженим, оскільки в процесі аналізу було виявлено низку неточностей, зокрема, на перший план виводять поняття «платоспроможність», а також не враховують зобов'язання щодо працівників страхової компанії, які здійснюють прямий вплив на діяльність компанії в цілому, оскільки невиконання зобов'язань може спричинити відтік висококваліфікованих кадрів, що в свою чергу може призвести до відтоку постійних клієнтів та зменшення вхідних грошових потоків страховиків.

Третя група науковців, трактуючи поняття «фінансова стійкість», ототожнюють його з дефініцією «платоспроможність», оскільки акцентують увагу, насамперед, на здатності здійснювати платежі за зобов'язаннями, що, на нашу думку, не є правильним, оскільки платоспроможність є лише однією з умов забезпечення фінансової стійкості.

Відомо, що розвиток і діяльність страхової компанії мають циклічний характер. В окремих сферах функціонування страховиків періодично можуть виникати негативні ситуації. Досвід свідчить, що кризових ситуацій бажано не допускати, навіть, якщо платою за це буде зниження динаміки розвитку страховика. Адже швидкий розвиток і стійкість окремих страхових компаній можуть входити у певне протиріччя, оскільки іноді висока динаміка розвитку страховиків спостерігається на тлі погіршення їх фінансової стійкості. Водночас високий рівень фінансової стійкості може бути зумовлений недостатньою динамікою розвитку. Тому дефініцію «фінансова стійкість» слід досліджувати, враховуючи її тісний зв'язок з показниками динаміки розвитку страховика.

На основі узагальнення і аналізу наявних трактувань дефініції, на нашу думку, більш повним і правильним є визначення сутності поняття «фінансова стійкість страхової компанії» через такий стан організації її грошових потоків (вхідних та вихідних), при якому страхова компанія здатна своєчасно та в повному обсязі виконувати прийнятті зобов'язання перед усіма суб'єктами ринку за умов впливу несприятливих факторів (внутрішніх та зовнішніх) протягом визначеного часу, а також постійно адаптуватись до зміни економічної кон'юнктури.

На нинішньому етапі розвитку страхового ринку України забезпечення фінансової стійкості страхових компаній є одним із пріоритетних завдань. Слід зауважити, що в ході посилення процесів економічної глобалізації успішне функціонування страхових компаній значною мірою залежить саме від рівня її фінансової стійкості. Лише забезпечивши власну фінансову стійкість, страховик може генерувати чинники позитивних кількісних і якісних змін для нормального функціонування в теперішній час і зростання фінансового потенціалу в майбутньому.

На фінансову стійкість страховика впливає низка факторів, які можуть мати як внутрішнє (якими може управляти сама компанія), так і зовнішнє походження (спричиняються зовнішніми процесами, компанія не має змоги впливати на них, але повинна враховувати в процесі діяльності) (табл. 1).

Визначивши фінансову стійкість страховика через стан організації його грошових потоків (вхідних та вихідних), при якому страхова компанія здатна своєчасно та повною мірою виконувати прийнятті зобов'язання, виникає необхідність в дослідженні особливостей формування даних потоків, зокрема вхідних. Основним вхідним грошовим потоком страховика є надходження страхових премій, у зв'язку з цим, яскраво висвітлюється роль страхового тарифу як основоположного чинника, за допомогою якого будується вся споруда фінансової стійкості страхової компанії.

Тарифна політика – це процес розробки, об-

ґрунтування та визначення порядку застосування страхового тарифу. Страховик розраховує страхові тарифи, виходячи з того, що страхових премій, обчислених на основі цих тарифів, має бути достатньо, аби, страхова компанія могла виконати свої зобов'язання перед страхувальниками з конкретних видів страхування; покрити витрати на утримання страхової компанії і на проведення страхування; отримати прибуток. Тому, повний страховий тариф (брутто-тариф) включає в себе дві невіддільні частини: нетто-тариф і навантаження (включає витрати на ведення справи і прибуток).

Водночас, досліджуючи зв'язок між страховим тарифом і страховими преміями, не слід оминати увагою і франшизу, яка є одним із тарифоутворюючих факторів. Є. Бочкар'єв [3, с. 55] на основі актуарних розрахунків обґрунтували залежність тарифів від величини франшизи, визначивши, що тарифна ставка обернено пропорційна розміру франшизи. Тобто, навіть при незначному підвищенні розміру франшизи вдається знизити величину тарифної ставки, що дає змогу залучити більшу кількість клієнтів.

Термін «франшиза» зустрічається в низці нормативно-правових актів. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про страхування», франшиза – це частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування [2]. На аналогічне визначення можна натрапити і в Законі України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів» від 01 липня 2004 року № 19612IV [1] та ін. Як бачимо, законодавець визначає франшизу як частину збитків, що не відшкодовується страховиком, тобто як звільнення страховика від покриття збитків.

Франшиза – одна з форм участі страхувальників власними засобами в покритті збитків. Такою формою такої участі є власне утримання страхувальника, а саме, той обґрунтований рівень страхової суми, в межах якої страхувальник залишає на своїй відповідальності частку страхових ризиків. Завдяки її застосуванню досягається поєднан-

Таблиця 1

Фактори впливу на фінансову стійкість страхової компанії

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Порядок ліцензування	Загальна стратегія компанії та корпоративна культура
Порядок інвестування страхових резервів	Рівень і пріоритети фінансового менеджменту
Підходи до визначення маржі платоспроможності	Організаційна структура компанії
Регулювання перестраховальних операцій	Структура збалансованості страхового портфеля
Антимонопольне регулювання	Тарифна політика
Податкове законодавство	Обсяг власного капіталу
Регулювання страхових тарифів	Обсяги клієнтської бази та її стійкість
Ризики природних катаклізмів	Склад та рівень страхових резервів
Соціально-політична ситуація в країні	Політика перестраховання
Інфляційні процеси	Стан регіональної мережі
Рівень конкуренції на страховому ринку	Кваліфікація персоналу
Рівень страхової культури	Строк роботи на ринку та ділова репутація

Зміст основних функцій франшизи

№ з/п	Функція	Характеристика
1	<i>оптимізує</i>	- допомагає страховикові не відшкодувати збитки, що відповідають постійним та (або) незначним ушкодженням об'єкта, вартість яких дорівнює або сумарна рівню витрат страховика на експертизу цих ушкоджень
2	<i>превентивна</i>	- дисциплінує страхувальника щодо ретельного виконання умов договору страхування, дотримання ним принципу граничної сумлінності шляхом дбайливого ставлення до об'єкту страхування та запобігання настанню незначних збитків, за якими страховик звільняється від страхових зобов'язань
3	<i>компенсаторна</i>	- компенсує частину майбутніх можливих витрат на експертизу страхових випадків, які можуть статися, за укладеними договорами страхування
4	<i>захисна</i>	- захищає від можливих проявів шахрайства страхувальника з метою незаконного отримання останнім відшкодувань за неіснуючими збитками

Джерело: систематизовано на підставі [7, с. 390]

ня самострахування, тобто залишення на власній відповідальності певного ризику з метою економії коштів на страхування, зі, власне, страхуванням. Звільнення страховика від виплати незначного збитку в розмірі встановленої франшизи дає йому змогу зробити простішим і дешевшим порядок відшкодування збитків, і відповідно, знизити тарифні ставки. Разом з тим страхувальники зацікавлені у вжитті превентивних заходів, оскільки частина ризику знаходиться на їхній відповідальності.

Для ґрунтовного дослідження сутності того чи того економічного поняття, слід окреслити його функції (табл. 2). Цікавим для дослідження є класифікація франшизи, що здійснюється за ступенем відповідальності та за періодом дії (рис. 1). Найбільше застосування на сьогодні отримала «безумовна франшиза». Безумовна франшиза завжди вираховується із суми збитку. Це дає можливість страховику уникати виплат страхового відшкодування при малих збитках і тим же певною мірою знизити витрати на ведення справи. З іншого боку, наявність франшизи стимулює уважність і відповідальність страхувальника за об'єкт страхування, тим самим мінімізуючи розміри збитків страховика. При такому застосуванні поняття «безумовна франшиза» захищаються інтереси, насамперед, страховика.

Представимо в графічному вигляді залежності величини страхового відшкодування від розміру збитку за встановлення різних франшиз.

1. Без застосування «франшизи». Графік залежності страхового відшкодування від величини збитку без застосування франшизи – це пряма лінія, розташована під кутом 45° до осі абсцис (рис. 2).

Як видно з графіка, величина відшкодування завжди дорівнює величині збитку, що не завжди

влаштовує страховика, оскільки при малих збитках він несе значні витрати на їх розслідування, ведення відповідної документації тощо. З іншого боку, страхування без застосування франшизи, а отже відшкодування збитку без вирахування франшизи, значною мірою відповідає інтересам страхувальника, оскільки він отримує повне відшкодування збитку незалежно від його величини.

2. Із застосуванням «безумовної франшизи». Графік залежності відшкодування від величини збитку із застосуванням безумовної франшизи являє собою пряму лінію, розташовану під кутом 45° до осі абсцис і зміщену вздовж осі абсцис на величину безумовної франшизи (на графіку наведені лінії, відповідні франшизи 10,0 % і 20,0 % від страхової суми) (рис. 3).

Як видно з графіка ці прямі не перетинаються між собою та є паралельними одна одній для різних значень франшиз. Тобто їх нахил завжди є постійним і не залежить від величини франшизи. Величина франшизи впливає лише на величину зміщення прямої вздовж осі величини збитку. Так, для франшизи в розмірі 10 % при величині збитку до 10 % від страхової суми, відповідає величина відшкодування 0 % від страхової суми, а величині збитку понад 10 %, наприклад 20 %, відповідає величина відшкодування 10 % від страхової суми. Тобто величина відшкодування завжди дорівнює величині збитку мінус величина франшизи, а збитки менше величини франшизи страхувальнику не відшкодовуються. Такий підхід до відшкодування збитків відповідає більшою мірою інтересам страховика, ніж страхувальника, оскільки невеликі збитки, що лежать в діапазоні величини франшизи, відшкодуванню не підлягають і витрати страховика із врегу-

Рис. 1. Класифікація франшизи за ступенем відповідальності та за періодом дії

лювання таких збитків зведено до нуля.

3. Із застосуванням «умовної франшизи». Графік залежності страхового відшкодування від величини збитку із застосуванням «умовної франшизи» – це пряма лінія, розташована під кутом 45° до осі абсцис і зміщена як уздовж осі абсцис, так і вздовж осі ординат на величину «умовної франшизи» (в даному випадку 10 % від страхової суми) (рис. 4). Як видно з графіка збитки менше величини умовної франшизи не відшкодовуються, а збитки більше умовної франшизи відшкодовуються повністю (як у випадку відсутності франшизи). Така франшиза також не відображає інтереси страхувальника, оскільки вона не дозволяє отримати страхове відшкодування при малих збитках. З іншого боку, вона також не відображає інтереси страховика, оскільки при збитках понад величину умовної франшизи йому доводиться повністю сплачувати відшкодування так же, як і у випадку страхування «без застосування франшизи».

Висновки. Досліджуючи той чи той вид франшизи, слід завжди враховувати, що франшиза дає змогу впливати на страхові тарифи, відповідно є інструментом забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. У випадку, коли страхова компанія зменшує франшизу, згідно з принципом еквівалентності вона змушена піднімати тарифні став-

ки (рис. 5), задля того щоб надходження страхових премій відповідали рівню зобов'язань страхової компанії, які вона приймає на себе згідно укладених договорів страхування. В процесі продажу (купівлі) страхових продуктів, основне питання, яке цікавить потенційного страхувальника – ціна страхового продукту. Таким чином, відбувається частковий відтік наявних та потенційних страхувальників, що зменшує кількість укладених договорів страхування. Як результат, зменшуються обсяги надходжень страхових премій, тобто доходу страховика. До того ж у разі настання страхових випадків, видатки страховика зростають на суму, що відповідає франшизі. Як наслідок, спостерігається зниження фінансової стійкості страхової компанії.

Із застосуванням децю вищого рівня франшизи досягається максимальне поєднання самострахування, тобто залишення на власній відповідальності страхувальника певного ризику з метою економії коштів на страхування, зі власне, страхуванням. Таким чином, відбувається зниження тарифних ставок, що призводить до додаткового притоку клієнтів. У випадку настання страхових випадків, за якими страховик несе зобов'язання, витрати страховика зменшуються пропорційно встановленому рівню франшизи.

На величину франшизи безпосередньо впли-

Рис. 2. Залежність страхового відшкодування від розміру збитку

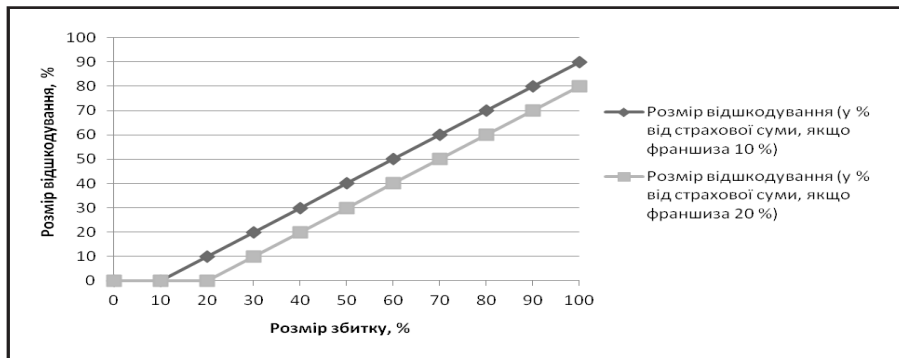

Рис. 3. Залежність страхового відшкодування від розміру збитку

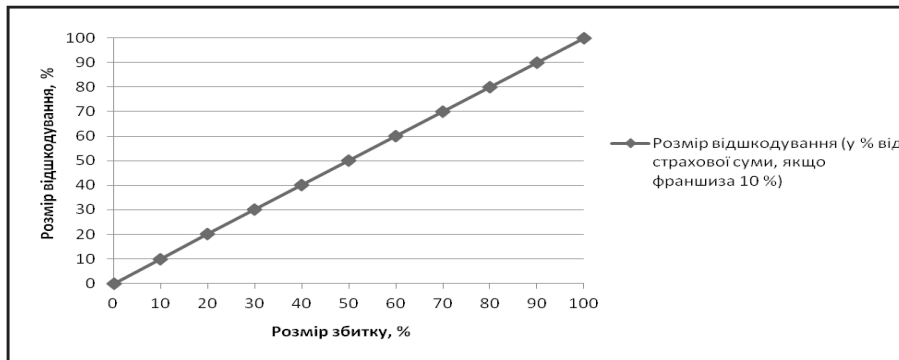

Рис. 4. Залежність страхового відшкодування від розміру збитку

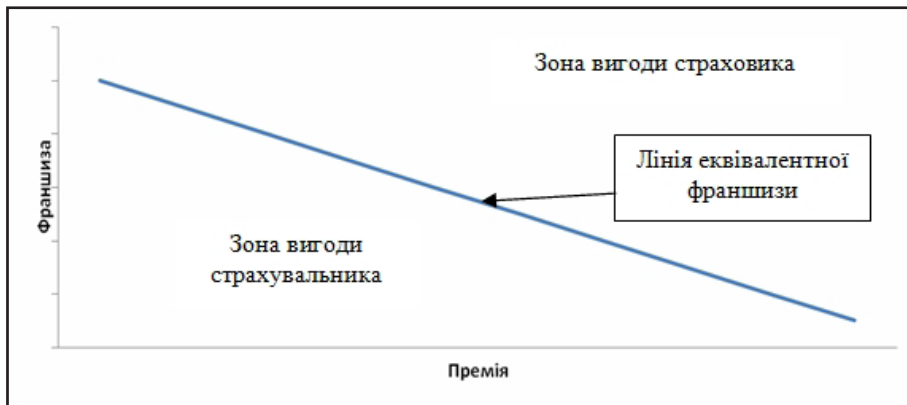

Рис. 5. Стратегія прийняття рішення щодо вибору розміру франшизи

ває розмір страхової премії, що сплачує страховальник. Тому, змінюючи премію, можна регулювати франшизу до прийнятних для страховальника розмірів. Лінія, зображена на рисунку 5, максимально поєднає інтереси як страховальника, так і страховика. Якщо рішення буде знаходитись нижче даної лінії, то співвідношення «страхова премія – франшиза» буде більш вигідним для страховальника, якщо ж вище – то для страхови-

ка. Тому, в процесі укладання договору страхування між страховиком та страховальником необхідно спільно знайти баланс інтересів в системі координат «франшиза – премія».

Проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що організація управління фінансовою стійкістю у страхових організаціях через використання франшизи допоможе зміцнити рівень їхнього фінансового стану.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів» № 1961 від 1.07.2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Бочкарев Е. Н. **О методике расчета тарифных ставок с учетом франшизы и роли «поправочных коэффициентов»** / Е. Н. Бочкарев // *Страховое дело*. — 2008. — № 2. — С. 50–57.
4. Грищенко Н. Б. **Основы страховой деятельности : учеб. пособ.** / Н. Б. Грищенко. — М. : Финансы и статистика, 2008. — 352 с.
5. Дадьков В. Н. **Анализ финансовой деятельности предприятия в разрезе страховой организации** / В. Н. Дадьков, Ж. Ю. Симоненко // *Страховое дело*. — 2008. — № 10. — С. 40–57.
6. Добош Н. **Оцінка фінансової стійкості страховика** / Н. Добош // *Формування ринкової економіки в Україні*. — 2009. — № 19. — С. 207–212.
7. Єрмошенко А. М. **Ризики діяльності страховиків і шляхи їх зменшення** / А. М. Єрмошенко // *Актуальні проблеми економіки*. — 2009. — № 6 (96). — С. 207–215.
8. Жигас М. Г. **Финансовая устойчивость страховой организации и факторы, определяющие ее характер** / М. Г. Жигас // *Известия ИГЭА*. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2003. — №1 (34). — С. 29–46.
9. Кудрявцев А. А. **Актуарные модели финансовой устойчивости страховых компаний** / А. А. Кудрявцев. — СПб. : Институт страхования, 1997. — 215 с.
10. Луконин С. В. **Формализация и совершенствование методики расчета маржи платежеспособности страховой компании** / С. В. Луконин. — *Страховое дело*. — 2003. — № 5. — С. 28–31.
11. Миннуллина Г. **Страховой тариф, рискоспособность страховых операций, финансовая устойчивость и объем страхового портфеля** / Г. Маннуллина // *Страховое дело*. — 1999. — № 1. — С. 18–21.
12. Палкин А. В. **Функциональная взаимосвязь показателей и факторов финансовой устойчивости страховой организации** / А. В. Палкин // *Финансы*. — 2008. — № 12. — С. 45–48.
13. Приймак В. І. **Динамічне управління фінансовими потоками компанії зі страхування життя** / В. І. Приймак, О. І. Карчевська // *Фінанси України*. — 2008. — № 8. — С. 113–124.
14. Рапницкая Н. М. **Факторы финансовой устойчивости страховых компаний в современных условиях** / Н.М. Рапницкая // *Вестник МГТУ*. Том 13. — № 1. — 2010. — С. 68–72.
15. Сухов В. А. **Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков** / В. А. Сухов. — М., 1995. — С. 112.
16. Тронин Ю. Н. **Основы страхового бизнеса** / Ю. Н. Тронин // М. : Издательство «Альфа-Пресс», 2006. — 472 с.